

Tomasz Cieślak

Uniwersytet Łódzki

Szyborska raz jeszcze.

O książce *Niepojęty przypadek. O poezji Wisławy Szyborskiej* pod redakcją Joanny Grądział-Wójcik i Krzysztofa Skibskiego

Abstract

Szyborska Once Again

The review discusses the volume *Unthinkable coincidence. On Poetry by Wisława Szyborska* edited by Joanna Grądział-Wójcik and Krzysztof Skibski. In six parts of the book the authors of *Unthinkable coincidence...* point out and investigate the most important issues present in the poetic work of the Nobel Prize laureate: the anthropological perspective, the unanthropocentric model of humanity and human condition, existential and metaphysical problems, philosophical contexts, irony, figures of memory, silence, uncertainty and helplessness, models of poetics and metrics of Szyborska's poems. The last two parts of the volume focus on translations of Szyborska's poems into English, Bulgarian, Czech and Slovak, on Szyborska's translations of French baroque poets and on her images in Polish media from 1995 to 2012 and her posthumous traces in German newspapers.

In the conclusion the reviewer describes the volume as the first really significant Polish collection of essays on Szyborska's poetry since her death in 2012.

Słowa kluczowe: Szyborska Wisława, filologia, krytyka literacka, współczesna poezja polska.

Keywords: Szyborska Wisława, philology, literary critics, Polish modern poetry.

Niemal dwa lata po śmierci Wisławy Szymborskiej, w listopadzie 2013 roku, zorganizowano w Instytucie Filologii Polskiej UAM ogólnopolską konferencję, której celem była analiza twórczości noblistki w perspektywie potencjalnie możliwych przewartościowań i rekonfiguracji jej dorobku. Założenie to ambitne i ryzykowne, zważywszy na wielość ważnych prac poświęconych twórczości autorki *Soli*, które ukazały się w ostatnich latach¹. Prac – dodajmy – raczej wzajemnie nie polemicznych, a dość zgodnie rysujących obraz poezji Szymborskiej i najczęściej dopowiadających wcześniejsze rozpoznania. Najistotniejsze składowe problematyki poezji Szymborskiej, główne jej tematy trafnie ujęła Agnieszka Kluba, nawiązując do rozpoznania Stanisława Balbusa²: „ja wśród innych – osób, rzeczy, miejsc – moje i innych istnienie, moja i innych nicość, powtarzalność, potencjalność i przemijalność, a wszystko to poddane niewzruszonemu [...] imperatywowi poznawczemu”³.

Wygłoszone podczas poznańskiej konferencji referaty złożyły się na okazały tom studiów, który mieści ujęcia zarówno syntetyzujące, poświęcone poetyckiemu światopoglądowi noblistki i jej miejscu w poezji polskiej (pierwsza część, *Koniec i początek*), jak i, następnie, skupione na bardziej szczegółowych kwestiach poetologicznych (*Możliwość utrwalania*), kontekstach i poszukiwaniach filozoficznych oraz metafizycznych (*Odróżnić od próżni*), później – tematach i motywach szczególnie istotnych dla dorobku Szymborskiej, bo konstytuujących zapisaną w nim postawę antropologiczno-kulturową i etyczną, a zdających się też wiele mówić o osobowości samej poetki (czwarta część, *Z wnętrza gatunku*). Ważnym dopełnieniem całości są teksty poświęcone kwestiom translatorskim (*Na wieży Babel*) oraz ukazujące wizerunek noblistki w mediach polskich i niemieckojęzycznych (*Portret kobiety*). Przyporządkowanie poszczególnych esejów do tak wyodrębnionych części projektuje sposób lektury, ale okazuje się jednocześnie dość umowne, a może nawet dyskusyjne, bowiem poruszane w kolejnych tekstach kwestie zazębiają się, dialogują ze sobą i dopełniają się. Książka nie jest spójną monografią twórczości Szymborskiej; trudno oczekiwać tego od tomu pokonferencyjnego, który stanowi rezultat pracy wielu badaczy, wyrasta zatem z ich odmiennych fascynacji, postaw i temperamentów. Chęć zweryfikowania ugruntowanych

¹ Spośród publikacji najnowszych por. m.in.: E. Balcerzan, *Wisława Szymborska. Obmyślanie światów: ukryte cykle* [w:] *idem, Pochwała poezji. Z pamięci, z lektury*, Mikołów 2013; A. Zarzycka, *Rewolucja Szymborskiej 1945–1957. O wczesnej twórczości poetki na tle epoki*, Poznań 2010; W. Ligeża, *Świat w stanie korekty. O poezji Wisławy Szymborskiej*, Kraków 2001; z dawniejszych: A. Legeżyńska, *Wisława Szymborska*, Poznań 1997; *Radość czytania Szymborskiej. Wybór tekstów krytycznych*, oprac. S. Balbus, D. Wojda, Kraków 1996; S. Balbus, *Świat ze wszystkich stron świata. O Wisławie Szymborskiej*, Kraków 1996; G. Borkowska, *Szymborska. Szkice*, Warszawa 1996; D. Wojda, *Milczenie słowa. O poezji Wisławy Szymborskiej*, Kraków 1996.

² S. Balbus, *ibidem*, s. 41.

³ A. Kluba, *Szymborska wobec(nie) pewności* [w:] *Niepojęty przypadek. O poezji Wisławy Szymborskiej*, red. J. Grądział-Wójcik, K. Skibski, Kraków 2015, s. 215. Dalej cytaty z tej książki lokalizuję bezpośrednio w tekście, podając w nawiasie numer strony.

rozpoznań dotyczących poezji Szyborskiej nie sprowokowała jednak autorów książki do sięgnięcia po nowe propozycje metodologiczne czy nowatorskie konteksty, odległe od wcześniejszych. Właściwie wszystkie pomieszczone w *Niepojętym przypadku...* studia i szkice wyrastają z podobnej postawy: hermeneutycznej, starannie i dogłębnie analitycznej. I chyba właśnie bycie możliwie blisko tekstu powoduje, że publikacja pozwala czytelnikom – w momencie, gdy dorobek autorki *Ludzi na moście* ma już charakter nieodwołalnie zamknięty – dostrzec to, co niezbyt wyraziście rysowało się w ujęciach krytycznych powstających *in statu nascendi*, równoległe z ukazywaniem się kolejnych tomów Szyborskiej – ewolucję jej poezji, dokonującą się w różnych wymiarach: kreowanego podmiotu, użytych narzędzi artystycznych, a także podejmowanych tematów.

Zawarte w pierwszej części książki cztery studia – skupiające uwagę na różnych kwestiach poetyckiej antropologii (Legeżyńska), relacjach intertekstualnych wierszy Szyborskiej i Jasnorzewskiej (Joanna Kisiel), wierszach z pośmiertnego tomu *Wystarczy* (Czyżak) i pamięci (Rydz) – można w istocie czytać we wzajemnym sprzężeniu, jako dopełniające się wypowiedzi na temat specyfiki postawy poetki wobec świata, jej wizji człowieczeństwa i funkcji ironii w poetyckim projekcie.

Anna Legeżyńska (*Pełnia. Kilka uwag o poetyckiej antropologii Wisławy Szyborskiej*) analizuje zapisany w poezji Szyborskiej projekt antropologiczny. Badaczka trafnie czyni narzędziem opisu zmienną w czasie kreację podmiotu lirycznego, wyrastającą wprawdzie z ducha kartezjańskiego, ale potem go w pewnej mierze przekraczającą. W liryce Szyborskiej, ukształtowanej w szkole Przybosiowej awangardy, po etapie socrealistycznej wiary w człowieka kolektywnego i w rozum, pojawia się inny podmiot: pooświeceniowo nieufny wobec siebie samego, doświadczony nowoczesnością: zdominowany przez historię, wyemancypowany od natury i wyobcowany ze społeczeństwa, wewnętrznie sprzeczny i ambiwalentny – zatem taki, jaki znamy począwszy od *Soli* (1962) po *Ludzi na moście* (1986). *Koniec i początek* (1993) otwiera w tej twórczości etap ostatni. Legeżyńska zwraca uwagę na osłabnięcie ironii (jak pisze badaczka: ironii homocentrycznej, bo zarówno jej obiektem, jak i adresatem jest człowiek, ironii demaskacyjnej), do głosu dochodzą zaś wyraziściej melancholia i nietragiczny smutek, empatia oraz współczucie. Ważne jest też podjęcie przez Legeżyńską próby opisu projektu antropologicznego Szyborskiej wobec propozycji Miłosza i Różewicza. Miłosz i Szyborska widzą naturę człowieka podobnie, w ciągłym dopełnianiu się dobra i zła, postrzegają go jako (wewnętrznie sprzeczną) pełnię, podczas gdy Różewicz dokonuje redukcji człowieka „do figury emblematycznej jako sprawca zła”.

Ciekawe uzupełnienie rozpoznania Legeżyńskiej, zarówno co do cech szczególnych poezji Szyborskiej, jak i jej miejsca w polskiej liryce, przynosi tekst Joanny Kisiel („*Nikt w rodzinie nie umarł z miłości*”). *Szyborska po Pawlikowskiej*). Punktem wyjścia do rozważań czyni śląska badaczka zestawienie postaw obu poetek dokonane przez Artura Sandauera oraz uwagę poczynioną

w 1968 roku przez Juliana Przybosia o Szymborskiej jako „krakowskiej następczyni Jasnorzewskiej”. Te nieprecyzyjnie umotywowane sądy obu krytyków (Sandauer pisał np. o „naturalnej elegancji, jasności myśli i klarowności stylu”⁴) stały się asumptem do pytania o kategorię płci w poezji Szymborskiej. Joanna Kisiel, przywołując wcześniejsze rozpoznania badaczek (Misiak i Watr), pokazując następnie aluzje odsyłające do wierszy Pawlikowskiej zawarte w utworach Szymborskiej (jawnie polemiczne, jak choćby w liryku *Album*), wskazuje jednak przede wszystkim na coś ważniejszego, a w dotychczasowych opracowaniach pomijanego – na łączący obie autorki zmysł ironii, służącej badaniu konfliktu między iluzją a rzeczywistością, napięcia między niezwykłością a zwyczajnością, choć liryczność, tak ważną dla Pawlikowskiej, Szymborska zastępuje parodią.

Agnieszka Czyżak („Świat nie z tego świata” – o pożegnalnym tomie *Wisławy Szymborskiej*) analizuje późne wiersze poetki. Przekonująco dowodzi, że Szymborska zdawała sobie sprawę ze zmian reguł funkcjonowania literatury w przestrzeni społecznej, z jej postępującej marginalizacji – i opisuje, jak ta świadomość zaważyła na wymowie oraz kształcie ostatnich wierszy. Było to – jak pisze badaczka – „odchodzenie od strategii dziwienia się światu na rzecz konstataowania znużenia niezmienności okrutnych reguł egzystencji i znużenia koniecznością własnego w nich uczestnictwa” (s. 58–59). W ostatnim, niedokończonym, opublikowanym po śmierci poetki tomie *Wystarczy* (2012) Czyżak dostrzega przeobrażanie się ironii i empatii w humor i litość, niebędące w stanie przesłonić ciemnej strony ludzkiej egzystencji, więcej: tym wyraziściej ją eksponujące.

Agnieszka Rydz (*Wisławy Szymborskiej „trudne życie z pamięcią”*), badając mechanizmy pamięci i zapomnienia, zapisane w poezji Szymborskiej, pokazuje, jak bardzo pamięć jest siłą opresyjną, a jednocześnie stanowi przecież niezbywalną składową ludzkiej egzystencji (celnie pisze Rydz, „zapomnienie to według Szymborskiej epistemologiczna przymiarka do samego umierania”, s. 77). Szczególnie ciekawa jest dokonana przez Agnieszkę Rydz analiza wiersza *Pamięć nareszcie*, która w formule snu odnosi się do autobiografii – jak pisze ostrożnie badaczka – bohaterki wierszy, choć w istocie chodzi o wiersz o podłożu osobistym, o lirykę osobistą. Sen jest w nim narzędziem emocjonalnej przesłony, przekształcającym przypomnienie przeszłości. Warto byłoby może w tym kontekście wskazać jeszcze na wyraziste związki tego i kilku innych wierszy Szymborskiej z liryką Bolesława Leśmiana, twórcy dla Szymborskiej ważnego, którego najbardziej osobiste liryki powstawały zresztą zwłaszcza, podobnie jak w przypadku poetki, w późnym okresie twórczości⁵.

⁴ A. Sandauer, *Pogodziona z historią* [w:] *idem, Pisma zebrane*, t. 1, *Studia o literaturze współczesnej*, Warszawa 1985, s. 404.

⁵ Zob. np. wiersze Leśmiana *Wspomnienie, Sen, Do siostry* z tomu *Napój cienisty*. W utworze *Ubóstwo* bohater liryczny, który zdaje się wspominać zmarłych rodziców, siostrę i brata – we śnie, mówi: „Brat mglisty i niecały śni mi się w pośpiechu –” (B. Leśmian, *Poezje wybrane*, oprac. J. Trznadel, Wrocław 1983, s. 224). Wyśnienie dla zmarłych ro-

Na drugą część omawianej publikacji składa się sześć tekstów. Część ta poświęcona jest analizie możliwie szeroko, wręcz metaforycznie rozumianego warsztatu artystycznego Szyborskiej: niepowtarzalności jej „charakteru pisma”, organizacji wersyfikacyjnej wierszy, jak i specyfice jej postrzegania świata, zmysłowi obserwacji, ironii, ciszy i poszukiwaniu słowa.

Niezwykle ciekawa jest podjęta przez Edwarda Balcerzana (*Wyklejanki – felietony – wiersze*) próba opisu pełni autorskiej taktyki Szyborskiej wobec odbiorcy w planie wyrażania. Taktyki – o czym przekonuje badacz – realizowanej konsekwentnie, w istocie tej samej w różnych wskazanych w tytule studium formach wypowiedzi. Kolaż, recenzja, poezja – wszystkie one wyrastały z żywiołu nieprzewidywalności (albo raczej, jak doprecyzowuje Balcerzan, „przewidywalności sukcesywnie rozchwiewanej”, s. 94), budowane były jako modele dualne, modele „konfrontacji oczywistości z niezwykłością, sporu świętości i herezji, napięcia między akceptacją a negacją, trwogą a zachwytem, możliwością a niemożliwością, słowem własnym a cudzym, znaczeniem literalnym a przenośnym” (s. 113), na zasadzie luźnych skojarzeń, intuicyjnie, wszystkie też zazwyczaj służyły skrywaniu emocji. Owe specyficzne składowe taktyki twórczej Szyborskiej można też z pewnością przenieść – o czym zaledwie napomyka badacz – na plan zawartości, opisują one bowiem także i jego cechy charakterystyczne.

Cenne są rozpoznania Witolda Sadowskiego (*Żart wersyfikacyjny w poezji Wisławy Szyborskiej*) co do specyfiki organizacji wersyfikacyjnej wierszy autorki *Soli*, tym bardziej że mało prac poświęcono dotąd tej kwestii. Badacz pokazuje „tonację uśmiechu” obecną w wykorzystywanym przez Szyborską wierszu numerycznym, dowodząc, że żart wersyfikacyjny zawarty jest bezpośrednio w samej powtarzalnej formie, bowiem – zgodnie z poetyckim światopoglądem autorki – „powtarzalność nie może być brana serio” (s. 120). Intrygujące są wskazane przez Sadowskiego na tym polu związki między liryką Szyborskiej i Jana Twardowskiego. Studium zawiera także, pośród innych, wirtuozerką analizę konstrukcji wiersza *Miniatura średniowieczna*, który w opisie badacza jawi się jako subtelna gra brzmieniowa z późnośredniowieczną prozodią. I u Sadowskiego, podobnie jak w innych szkicach pomieszczonych w omawianej książce, obecna jest konstatacja dokonujących się z czasem powolnych zmian charakteru liryki Szyborskiej – w tym przypadku przez stopniowe odchodzenie od metrum, posiłkowanie się nim „w ramach cudzysłowu” (s. 130).

Różne odmiany obrazowości, różne sposoby posługiwania się widokiem i konstruowania perspektywy oglądu świata przez bohatera lirycznego, będącego wnikliwym obserwatorem, który jest jednocześnie nieustannie obserwowany – to przedmiot ciekawych analiz, jakich dokonuje Agnieszka Kwiat-

dziców stołu i dwu krzeseł, o którym mowa w *Pamięci nareszcie* Szyborskiej, odsyła także do innego znanego liryku Leśmiana – przypomina wzruszającą prośbę Urszulki Kochanowskiej do Boga o przywrócenie czarnoleskiego domu w niebie i jej pozagrobową krzątanie na powitanie rodziców.

kowska („*Groza tego widoku jest umiarkowana*”. *Właściwości spojrzenia w poezji Wisławy Szymborskiej*). Badaczka słusznie konstatuje obecny w wierszach poetki model poznania ograniczonego, obserwowania cząstkowego, który chroni bohaterów przed „idiotyzmem doskonałości” (s. 137). Trudno jednak się zgodzić z kategorycznością sądu, że „[p]rzyjęcie szerszej perspektywy i spoglądanie z góry w poezji Szymborskiej nie zasługuje na pochwałę” (s. 135) – warto przypomnieć wcale liczne wiersze, w których wypowiedź podmiotu konstruowana jest z perspektywy bardzo odległej, bo kosmicznej lub ahisterycznej (choćby *Atlantyda*, *Sto pociech*).

Dawid Kujawa podjął w swoim artykule temat wielokrotnie już opisywany odnośnie do liryki noblistki – ironię, uczynił to jednak w sposób nowatorski, wskazując na wyraźne związki między ironią obecną w wierszach Szymborskiej i koncepcjami Richarda Rorty’ego (*Poezja Wisławy Szymborskiej i koncepcja ironii Richarda Rorty’ego*). Kujawa pokazuje bohaterkę wierszy Szymborskiej jako Rortiańską „liberalną ironistkę”, więcej – dowodzi, modyfikując znane rozpoznania van Nieuwerkerken⁶, otwarcie moralistycznego charakteru tej poezji, nie przez moralizujące wprost wypowiedzi podmiotu, lecz przez montaż poetyckiego obrazu.

Dwa kolejne teksty tej części książki („*Cisza*”. *Nie-me pisanie i nadźwiękowość poezji Wisławy Szymborskiej* Grzegorza Pertka oraz „*Nie, nie to na nic*” – *Szymborskiej poszukiwanie słowa* Magdaleny Graf i Pawła Grafa) świetnie się wzajemnie dopełniają, pokazując ważny aspekt tyleż poetyckiego imaginarium, ile warsztatu Szymborskiej. Ciszę, milczenie, przemilczenie, o których z literaturoznawczej perspektywy pisze Pertek, można by potraktować jako jedną z kwestii dookreślających językowe zabiegi noblistki, które z perspektywy językoznawczej analizują Grafowie (deskrypcje zamiast nazw własnych, używanie onimów w funkcji uniwersalizującej i typizującej, kontaminacje związków frazeologicznych). Magdalena Graf i Paweł Graf trafnie wskazują na obecny w poezji Szymborskiej, jak i u wielu innych współczesnych twórców ślad kryzysu reprezentacyjnej funkcji języka, bowiem słowo poetyckie najwyraźniej nie jest w stanie adekwatnie uchwycić i wyrazić świata (s. 186).

Bodaj największy problem może sprawić czytelnikowi trzecia część książki, *Odróżnić od próżni*. Składają się na nią cztery studia poświęcone zagadnieniom epistemologicznym i metafizycznym (piąty tekst – interesujące studium Bogny Skrzypczak-Walkowiak *Przychodzi Platon do... Szymborskiej, czyli o filozofowaniu poezją Noblistki na lekcjach języka polskiego*, ciekawy opis różnych koncepcji „użycia” literatury na potrzeby dydaktyki szkolnej – znalazł się tu chyba tylko przez wzgląd na podejmowane przez autorkę kwestie filozoficzne, mniej jednak dotyczy samej poezji noblistki, a bardziej – dróg jej lektury). Najpierw – w kolejności odwróconej w stosunku do spisu treści – kilka słów o materiałowo cennym opracowaniu Sylwii Panek *Po Platonie*,

⁶ A. van Nieuwerkerken, *Ironiczny konceptyzm. Nowoczesna polska poezja metafizyczna*, Kraków 1998.

po Heideggerze. *Metafizyka Szyborskiej*. Autorka, analizując metapoetyckie wypowiedzi Szyborskiej i badając teksty liryczne, akcentuje obecny w myśleniu poetki opór wobec ideologii i myślenia systemowego, ale też wobec wyobraźni – w imię prymatu rzeczywistości nad imaginacją, afirmację wahanania i niewiedzy. Szyborska, jak dowodzi Panek, wprost czerpie z myśli Heideggera (oraz Platona w lekcji niemieckiego filozofa, s. 249). Niektóre szczegółowe rozpoznania poznańskiej badaczki mogą jednak budzić pewne wątpliwości ze względu na zastosowaną metodę pracy. Uwagi odnośnie do koncepcji filozoficznych obecnych w myśleniu Szyborskiej mają bowiem charakter nazbyt generalny, zbyt są odległe od konkretnych tekstów lirycznych, w których bez trudu odnaleźć by można i frazy przeczące wysuwanym tezom. Instrumentarium *stricte* filozoficzne nie zawsze przystaje do – jak sama badaczka pisze – pozasystemowej, eks-centrycznej poezji noblistki.

Precyzyjniejsze omówienie trzech pozostałych artykułów zawartych w części trzeciej: Anny Szóstak (*Racja „Logos” i racja „Mythos”. Metafizyczne wymiary poezji Wisławy Szyborskiej*), Agnieszki Kluby (*Szyborska wobec (nie)pewności*) oraz Krzysztofa Hoffmanna (*„Ach, poezja”. Ateizm w poezji Wisławy Szyborskiej*) wymagałoby przygotowania osobnych studiów.

Anna Szóstak, wychodząc od konstatacji Nieukerkena o braku perspektywy transcendentnej w liryce Szyborskiej, bada jej aspekt metafizyczny, w przekonaniu o, jak pisze, pewnych tekstowych sygnałach kierujących właśnie w tę, metafizyczną stronę (s. 201), o – w perspektywie przemijania – „tęsknocie za transcendencją” (s. 204), o tęsknocie za uosobionym absolutem (w związku z wierszem *Metafizyka*, s. 208). Stosunek podmiotu poezji Szyborskiej do kwestii metafizycznych można by – w świetle rozważań Szóstak – określić mianem ambiwalentnego, ale nacechowanego właśnie wyrazistą tęsknotą. Opierając się na innych egzemplifikacjach poetyckich, Krzysztof Hoffmann formułuje mocną tezę o antropocentrycznym ateizmie Szyborskiej, zwraca jednak uwagę na fakt, że „ateistyczny kontekst zostaje uruchomiony dopiero poprzez tropizm języka poetyckiego” (s. 234), a Szyborska stosuje – co akcentowali w omawianej książce także inni badacze – rozmaite przesłony, cudzysłowy, niedopowiedzenia lub przemilczenia. Z kolei konstatacje Agnieszki Kluby można umieścić między oboma zarysowanymi stanowiskami – i takie też miejsce jej tekst zajmuje w obrębie publikacji. Badaczka pokazuje w istocie poznawczą nierozstrzygalność; „poznanie jest wątpliwe, a porozumienie niemożliwe” (s. 224). Pisze o „epistemologiczno-komunikacyjnym fiasku” (s. 225). Te trzy artykuły są w istocie niezgadnialne. Oto przykład zajmującego literaturoznawczego agonu; podstawą badania tak eks-centrycznej i pozasystemowej poezji, jaką proponuje Szyborska, zależy w dużej mierze od czytelniczych predylekcji i preferencji.

Na czwartą część *Niepojętego przypadku...* składają się teksty, które uznać należy za wartościowe uzupełnienie zarysowanego już uprzednio obrazu dzieła Szyborskiej. Studia te tworzą zresztą, w swojej kalejdoskopowej różnorodności, zaskakująco spójną całość, dotykając kwestii posthumanistycznej,

nieantropocentrycznej wizji zwierząt w liryce noblistki (Krystyna Pietrych, *O czym mówią zwierzęta (u) Szymborskiej?*), motywu jedzenia jako *signum* materialnego wymiaru egzystencji i jako kontrapunktu dla śmierci (Joanna Grądziel-Wójcik, „Sztuka kulinarna” *Wisławy Szymborskiej*), bezradności stanowiącej immanentny element ludzkiego bytu, częściej zresztą u Szymborskiej ewokowanej niż opisywanej, ale być może jednak w ten sposób doświadczanej⁷ (Beata Przymuszała, *Bezradność. Na marginesach wierszy Szymborskiej*), rzeczy, osieroconych często, pogubionych i porzuconych – towarzyszących najczęściej tematowi śmierci (Marcin Telicki, *Szymborskiej „rzeczy osierocone”*) oraz motywu bólu, będącego nieodłączną składową cielesności (Katarzyna Kuczyńska-Koschany, „*Życie – jedyny sposób / żeby (...)* // odróżnić ból / od wszystkiego, co nim nie jest”. *Próba czytania wierszy „Tortury”, „Rozpoczęta opowieść”, „Identyfikacja”*). Studia te wpisują się w rozważania o kwestiach etycznych, epistemologicznych i metafizycznych, akcentują też wewnętrzną ewolucję poezji Szymborskiej.

Kolejne dwie części omawianej książki skłonny byłbym uznać za wartościowy co prawda, ale jedynie *appendix*. Jak to *appendix* – nie wydaje się konieczny. Czytelnik ma szansę poznać specyfikę tłumaczeń poezji noblistki na angielski, bułgarski, czeski i słowacki, w tym w pewnej mierze dzieje jej recepcji (piszą o tym Agata Bajerska-Mazur, Adriana Kovacheva, Mieczysław Balowski), a także kwestię dokonywanych przez Szymborską tłumaczeń francuskiej poezji barokowej oraz ślady inspiracji tymi lirykami w tekstach noblistki (Aleksandra Michalska). Dopelnieniem są też artykuły o obrazie Szymborskiej w mediach polskich i niemieckojęzycznych (ciekawe szkice Wiesławy Wantuch i Michaela Düringa). Wydaje się, że obie te kwestie, translatorska oraz socjologiczna, zyskałyby znacznie przy rozszerzeniu pola badawczego na inne jeszcze języki i kultury, ale wymagałoby to zapewne innych ram publikacji.

Niepojęty przypadek... stanowi osiągnięcie naukowo ważne. Przed wszystkim, co może brzmieć nieco paradoksalnie – ze względu na swoją imponującą wieloaspektowość i różnorodność propozycji badawczych, bo to dzięki niej podlegają uwydatnieniu najważniejsze cechy dzieła poetyckiego Wisławy Szymborskiej. Może nie udało się go odczytać na nowo, ale też nie było takiej potrzeby – tym cenniejsze stają się wszelkie dopowiedzenia i doprecyzowania, ale też wątpliwości, które przynoszą zawarte w książce studia.

⁷ W świetle koncepcji Williama Reddy’ego, *Przeciw konstruktywizmowi. Etnografia historyczna emocji*, przeł. M. Rajtar [w:] *Emocje w kulturze*, red. M. Rajtar, J. Straczuk, Warszawa 2012. Za: B. Przymuszała, *Bezradność. Na marginesach wierszy Szymborskiej* [w:] *Niepojęty przypadek...*, s. 323–324.

Bibliografia

- Balbus S., *Świat ze wszystkich stron świata. O Wisławie Szymborskiej*, Kraków 1996.
- Borkowska G., *Szyborska. Szkice*, Warszawa 1996.
- Balcerzan E., *Wisława Szymborska. Obmyślanie światów: ukryte cykle* [w:] *idem, Pochwała poezji. Z pamięci, z lektury*, Mikołów 2013.
- Legeżyńska A., *Wisława Szymborska*, Poznań 1997.
- Ligęza W., *Świat w stanie korekty. O poezji Wisławy Szymborskiej*, Kraków 2001.
- van Nieukerken A., *Ironiczny konceptyzm. Nowoczesna polska poezja metafizyczna*, Kraków 1998.
- Radość czytania Szymborskiej. Wybór tekstów krytycznych*, oprac. S. Balbus, D. Wojda, Kraków 1996.
- Sandauer A., *Pogodzona z historią* [w:] *idem, Pisma zebrane*, t. 1, *Studia o literaturze współczesnej*, Warszawa 1985.
- Szyborska W., *Wiersze wybrane*, wybór i układ Autorki, Kraków 2000.
- Wojda D., *Milczenie słowa. O poezji Wisławy Szymborskiej*, Kraków 1996.
- Zarzycka A., *Rewolucja Szymborskiej 1945–1957. O wczesnej twórczości poetki na tle epoki*, Poznań 2010.